

Ο Ν Ο Υ Μ Α Σ

ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ - ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ -
ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ
Δ. Π. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ

Ένας λαός υφώνεται ήμα
δείξη πως δε φοβάται την
αλήθεια. — ΨΥΧΑΡΗΣ.

Κάθε γλώσσα έχει τους φυ-
σικούς της κανόνες.
ΒΗΛΑΡΑΣ

ΧΡΟΝΙΑ Ε΄

ΑΘΗΝΑ, ΚΕΡΙΑΚΗ 9 ΤΟΥ ΔΕΚΕΜΒΡΗ 1907

ΓΡΑΦΕΙΑ: ΔΡΟΜΟΣ ΖΗΝΩΝ ΑΡΙΘΜ. 2

ΑΡΙΘΜΟΣ 273

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΤΡΟΣ ΒΑΣΙΛΙΚΟΣ. 'Ανάρτης (συνέχεια).
ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΡΑΜΑΣ. Στους σοσιαλισμοκράτες.
ΝΑΙΑΣ ΒΟΥΤΙΕΡΙΑΝΗΣ. 'Η «Διέπλωση» και τὰ Ρω-
μιόπουλα.
Ο ΚΡΙΤΙΚΟΣ ΤΟΥ ΝΟΥΜΑ. Θεατρικά — Οί 'Αλυ-
σίδες.
ΕΛΙΣΑΙΟΣ ΓΙΑΝΙΔΗΣ. 'Ο «Μικρομέγας» τού Βολ-
ταίρου (συνέχεια).
ΠΟΙΗΜΑΤΑ. Γιάννης Περγιαλίτης, Χρίστος Δέλτας.
ΠΑΡΑΡΑΦΑΚΙΑ — Ο,ΤΙ ΘΕΛΕΤΕ. — ΧΩΡΙΣ
ΓΡΑΜΜΑΤΟΣΗΜΟ.

ΘΕΑΤΡΙΚΑ

ΟΙ ΑΛΥΣΙΔΕΣ

Δράμα με τρία μέρη.

Συγγραφέας: Δ. Π. Ταγκόπουλος.

Όσοι βάλθηκαν τὰ τελευταία τούτα χρόνια νὰ μελετήσουν βαθειά, συνειδητά, και κριτικώς επιστημονικά, τὴν κατάσταση πού παρουσιάζει ἡ κοινωνία μας, καὶ τὸ δρόμο πού ἀκολουθεῖ, τίποτα ἄλλο δὲν ἔκαμαν παρὰ νὰ βγάλουν ἀπελπιστικὰ ξεφωνητά. Ἡ τέτοια συμφωνία τους κάμποσο, θαρροῦμε, βαραίνει στὴ ζυγαριὰ τῆς κριτικῆς μας. Δὲ χωρεῖ ἀντίλογια, πὼς τὸ ξεφύλισμά μας ἔχει ρίζες βαθειές, καὶ πὼς οἱ βαθειές αὐτὲς ρίζες πρέπει πρῶτα ἀπ' ὅλα νὰ χτυπηθοῦν, νὰ ξεθαφοῦν καὶ νὰ κοῦν. Στὸ ποιὲς εἶναι αὐτὲς οἱ ρίζες, δὲν εἶναι γιὰ τὴν ὥρα οἱ λιγοστοὶ κοινωνιολόγοι μας σύμφωνοι, κι ἀκόμα, στὸ ποιὰ θὰ εἶναι τὰ πιὸ κατάλληλα μέσα γιὰ τὴ μεγάλη δουλειὰ τοῦ κοινωνικοῦ λυτερωμοῦ.

Πρῶτη μέσα σὲ ὅλα ἡ φιλοσοφία μας ἔνοιωσε τὴν ἀνάγκη τοῦ ξεσκαθωμοῦ, κι αὐτὴ εἶναι γραφτὸ νὰ σταθῇ μιὰ μέρα ὁ πρόδρομος τῆς ποθητῆς ἀναγέννησης. Μὰ ἴσαμε τώρα ἡ φιλοσοφία ἔμεινε κρυμμένη σ' ἕνα κύκλο ἐκλεχτὸ μὰ μικρὸ, καὶ τὸ ἔθνος ἔπαυσε γιὰ φιλοσοφία ὅ,τι τοῦ παρουσιάζανε οἱ προγονοχτυπημένοι δασκάλοι, κ' οἱ ἐπιτήδειοι δημοσιογράφοι τῆς ρεκλαμαρισμένης ρουτίνας. Ὁ μικρὸς μὰ ἐκλεχτὸς, εἴπαμε, κύκλος φαινότανε στὰ μάτια τοῦ κοινοῦ, σὰν κάτι ξένο καὶ ἀπόμετρο ἀπὸ τὰ ἰδανικά του, ἰδανικά πλασμένα καὶ φροντισμένα ἀπὸ τὴν ψεύτικη συμπερικυκλωσιὰ πού εἶχε τυλίξει ὅλο τὸ ἔθνος. Κ' ἔτσι ὁ κύκλος αὐτὸς ὁ φιλολογικὸς πού ἔνοιωσε τὴν κάποια αὔρα τῆς ἀληθινῆς ἀναγέννησης, στάθηκε σὰν ὁ πρῶτος ἐχθρὸς τοῦ κοινοῦ, ὁ περιφρονημένος, ὁ βρισμένος, ὁ τιποτένιος.

Αὐτὸ ἔακολούθησε φυσικὰ κάμποσον καιρὸ. Μὰ σ' αὐτὸ τὸν καιρὸ μῖσα, χίλια περιστατικὰ βάλθη-

καν νὰ ζυπήσουν τὸ κοιμισμένο κοινὸ. Ὁ ὕπνος ὅμως εἶτανε βαθύς, ὅσο κι' ἂν εἶτανε ἀφύσικος, ἀφοῦ αἰτία του μεγαλύτερη τὸ ἀφῆνι τὸ δυνατό τοῦ δασκαλισμοῦ πού κατάφερε νὰ ξαπλώσῃ τὸ κάρωμά του μὲ τὴ βοήθεια τῆς Πολιτείας καὶ στὰ πιὸ μικρὰ χωριὰ ἀκόμα.

Μέσα στὴν Ἀθήνα τὴν ἴδια, πού ἔπρεπε νὰ ἔχη στημένο τὸ θρόνο τῆς ἡ λευτεριὰ τουλάχιστο τῆς γνώμης καὶ τῆς ιδέας, χτυπήθηκε αὐτὸς ὁ φιλολογικὸς κύκλος, λυσσασμένα, μὲ ἐπιμονὴ καὶ μὲ στενοκεφαλιά, πού ἂ δὲν εἶχε μέσα του τὴ μεγάλη δύναμη καὶ πίστη τοῦ Ἀληθινοῦ, δύσκολο θὰ εἶτανε νὰ μὴ συντριφτῇ γιὰ τὴν τοτεινὴ ὥρα. Ὁ ἀγώνας προχωρῶντας ξαπλώθηκε. Βρῆκε ρίζες, στὸ διαφέντεμα τῆς ἰθνηκῆς γλώσσας. Στὸ σημεῖο δηλαδὴ ἐκεῖνο πού εἶχε γιὰ βάση ἡ ψεύτικη φιλολογία τοῦ δασκαλισμοῦ. Ἀπὸ τότες ὅμως φανερώτερη ἡ ὁρμὴ καὶ τὴ σεμνὴ συζήτηση τῆς πέννας, ἀντικατάστησαν οἱ φωνὲς τοῦ δρόμου καὶ τὰ κουμποῦρια τῶ μεθυσμένων ἀπὸ τὸ ἀφῆνι τοῦ δασκαλισμοῦ πατριωτῶν. Ὁμως «μῖα καὶ λάμψη ἡ ἀλήθεια τίποτα δὲν μπορεῖ νὰ τὴ σταματήσῃ». Κ' ἔτσι βλέπουμε τελευταῖα νὰ ἀνοίγεται σιγὰ σιγὰ ἡ πλατεῖα πόρτα, πού φέρνει στὴ μεγάλη δημοσιότητα, καὶ στὰ ἔργα ἀκόμα πού κλείνουν μέσα τους τὴν πραγματικὴ ἀξία, ὅσο κι' ἂ βγαίνουν ἀπὸ κείνα τὰ κοντύλια πού ἡ ἰθνηκὴ συνειδηση στρεβλωμένη τόσα χρόνια κατάρτεξε καὶ περιφρόνησε.

Σὲ μιὰ τέτοια αἰτία, μὰ καὶ σὲ μιὰ μεγάλη καὶ τιμημένη προσπάθεια τοῦ κ. Οἰκονόμου, χρωστάμε τὸ πρῶτο ἀνέθεμα στὴ σκηνή, ἡ δὲ καὶ λίγες μέρες, τοῦ καινούριου δραμάτου τοῦ κ. Δ. Π. Ταγκόπουλου μὲ τὸν τίτλο «Ἀλυσίδες».

Καὶ πρῶτα ἀπ' ὅλα ἡ ὑπόθεση τοῦ ἔργου.

Σ' ἕνα σπίτι ἐνὸς συναξιστοῦ ὑπάλληλου, τοῦ Στρατιδῆ, πού βγήκε θεόφωτος ἀπὸ τὴν τελωνιακὴ ὑπερσία, καὶ ζῆ μόνον μὲ τὴ μίσηρη σύνταξή του, ἔχει μπεῖ σὰ φίλος καὶ προστάτης ὁ Δῆμος Στρωτός, ἕνας νέος ἄνθρωπος μὲ ὑπέροχη μόρφωση πού τ' ὄνειρό του εἶναι νὰ πολιτευτῇ καὶ νὰ μπῆ στὴ Βουλὴ φέρνοντας ἐκεῖ μέσα καινούριους πολιτικούς θεούς. Ὁ Στρατιδῆς ἔχει δύο παιδιὰ, τὴν Ἀστρούλα, κόρη μὲ ψυχὴ ἀγνή πού δέχτηκε μὲ λαχτάρια καὶ ἔνοιωσε βαθειὰ τὴς καινούριες καὶ τίμιες ιδέες τοῦ Στρωτοῦ, καὶ ἕνα γιό, τὸν Κώστα, παραλυμένο λιμοκοντόρο πού περιμένει νὰ τοιμπήσῃ καμιά θέση ἀπὸ τὸ δημόσιο. Ὁ Στρωτός πού ὅσο ἀντιδημοκρατικὲς ιδέες κι' ἂν ἔχη, ἔχει ὅμως καὶ κάμποσους ψήφους, μπαίνει σ' ἕνα ἐκλογικὸ συμμαχικὸ πού ἀρχηγὸς του

εἶναι ὁ Καλόκαρδος, παλιὸς πολιτικὸς πού λατρεῖται γιὰ θεὸ τοῦ τὸ ρουτῆρι, μὲ τὴν συμφωνία ὅμως νὰ δεχτῇ ὁ συμμαχικὸς τους γιὰ ἐκλογικὸ σύμβολο, τὸ σύμβολο τοῦ Στρωτοῦ «μὲ τὴν ἀλήθεια καὶ γιὰ τὴν ἀλήθεια» πού μ' αὐτὸ δὺς φορές ἴσαμε τώρα ἔβαλε κάλλη σὲ περσμένες ἐκλογεῖς ὁ Στρωτός κι ἀπίτυχε.

Ἡ Ἀστρούλα ἀντιγράφοντας τὸ λόγο τοῦ Στρωτοῦ πού μέλλει νὰ βγάλῃ σὲ μιὰ ἐκλογικὴ διαδήλωση, παρασέρνεται καὶ βάνει μέσα μονάχη τῆς ἕνα δυνατό παράγραφο, πού χαρακτηρίζεται κατόπι στὴ διάσκεψη τῶν ὑποψήφιων σὰ μιὰ μπόμπα πού θὰ καταστρέψῃ ὀλάκαιρο τὸ συμμαχικὸ θαβοντάς τονε στὰ μαῦρα. Ὁ παράγραφος ὅμως αὐτὸς πού ἐκφράζει ὅλο τὸν ἀγῶνα καὶ τὴς ιδέες τοῦ Στρωτοῦ μὲ λίγα καὶ χτυπητὰ λόγια, πρέπει νὰ βγῇ. Τουλάχιστο ἔτσι θέλουνε οἱ ἄλλοι ὑποψήφιοι. Μὰ ὁ Στρωτός ἐπιμένει νὰ μιλήσῃ χωρὶς νὰ κοπῇ λέξη ἀπὸ τὸ λόγο του. Ἡ γυναίκα ὅμως τοῦ Καλόκαρδου, ἡ Ρωξάνη, πού ἀπὸ χρόνια τώρα ἀγαπάει τρελλὰ τὸ Στρωτὸ καὶ θέλει νὰ τονε δῇ μεγάλο, τρανὸ καὶ δοξασμένο, τοῦ λέει γιὰ νὰ τονε συγκινήσῃ πὼς πρέπει γιὰ χάρη τῆς ἀγάπης τῆς νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ νὰ μὴ μιλήσῃ στὸ λαό. Ὁ Στρωτός ὅμως δὲν πείθεται, παρὰ μόνον τότες ὅταν ἡ Ρωξάνη τοῦ φέρνει πιὰ μπροστά στὰ μάτια του τὴ λογικὴ. Κ' ἡ λογικὴ τοῦ λέει πὼς γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ δώσῃ σάρκα στὰ μεγάλα του ὄνειρα πρέπει νὰ ὑποχωρήσῃ γιὰ λίγο ὅσο νὰ βγῇ βουλευτῆς, καὶ μπαίνοντας στὴ Βουλὴ νὰ χτυπήσῃ τότε κατακέφαλα τὴ ρουτίνα, ξηγῶντας τὰ πολιτικὰ του σκέδια. Ὁ Στρωτός τὸ βρῆκε αὐτὸ σωστό, δὲ μιλεῖ, καὶ ἔτσι ὁ λαὸς τονε βγάζει πρῶτο βουλευτῆ.

Φυσικὰ τὸ εὐτυχισμένο τοῦτο γεγονός φέρνει ἀμολόγητη χαρὰ στὸ σπίτι τοῦ Στρατιδῆ. Ἡ Στρατιδαινα εἶναι εὐχαριστημένη πού κι ὁ ἄντρας τῆς κι ὁ γιὸς τῆς θὰ χωθῶνε σὲ θέσεις. Ὁ Στρατιδῆς εὐτυχισμένος πιὰ πού ὁ προστάτης τους μπαίνει στὸ δρόμο τῆς δοξας, δὲν μπορεῖ νὰ κρύψῃ τὴν εὐχαρίστησή του. Τὸ ἴδιο κι' ὁ Κωστῆς πού ὄνειρεῖται γιὰ δαύτονε ἡ μάνα του τὸ νομαρχιλῆκι.

Μόνον ἡ Ἀστρούλα δείχνει στενοχωρημένη. Γι' αὐτὴν ὁ Στρωτός εἶτανε ὁ ἰδανικὸς ἐκεῖνος ἄνθρωπος, πού ποτὲ δὲ θὰ μπορούσε γιὰ δόξες ἐφήμερες ν' ἀφήσῃ τὴς ιδέες του, ἔστωντας καὶ προσωρινὰ. Καὶ φοβάται μήπως τὴν πρώτη αὐτὴ ὑποχώρηση ἀκολουθήσουν κι ἄλλες, κ' ἔτσι ὁ Στρωτός πῆσῃ κι αὐτὸς στὴ μεγάλη φαγὰνα τῆς ρουτίνας. Ἐνας κόσμος γκρεμίστηκε μέσα τῆς, καὶ τὸ τέτοιο γκρέμισμα μέσῃ στὴν ψυχὴ τῆς ἀγνῆς κόρης δείχεται σὰ μιὰ ἀπαγοήτεψη φοβερὴ γιὰ τὰ πράματα τοῦ κόσμου. Μὲ σκοπὸ παρηγορίας καταφεύγει στους πιστοὺς τῆς

των «Αλυσίδων». Οί «Ζωντανοί και πεθαιμένοι» κι ο «Ασώτος» είναι αληθινά οί πρόδρομοι μιας πρωτότυπης δραματικής αντίληψης που χρειάζεται σήμερα το Έθνος. Δι σημαίνει αν ή δράση στα δράματα αυτά μας φαίνεται, απάνου στη σκηνή, κάπως χλιαρή, ούτε τό πώς ο θεατής πρέπει να εντείνη την προσοχή του για ν' αρπάξη τις ιδέες των διαλόγων ή θέλη να νοιώση τό δράμα στό σύνολό του. Αύτά ίσως να είναι, για τό δικό μας τό κοινό μόνο, ελαττώματα του έργου. Όμως μπορεί κατόπι ένας άλλος τεχνίτης να τά συμμορφώση κι αυτά με την ανώτερη μαστοριά της σκηνικής οικονομίας και να ζευγαρώση έτσι Τέχνη και Αλήθεια.

Τό σημαντικό είναι, πώς ο κ. Ταγκόπουλος έδειξε τό δρόμο πρώτος απ' όλους. Σ' ένα έθνος χωρίς θέατρο ίσαμε αυτή την στιγμή, θαρρούμε πώς δέν είναι και μικρό αυτό που κατάφερε ο συγγραφέας των «Αλυσίδων».

Ο ΚΡΙΤΙΚΟΣ ΤΟΥ ΝΟΥΜΑ

ΤΡΕΛΛΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Στόν Καμπύση :

Μήτε ποθοῦσε ο Νιδς νάράξει
Σέ πόθου άπάνεμο λιμάνι
Με της ψυχής του να πετάξει
Τά διάπλατα φτερά του φτάνει.

Του φτάνει αν ήταν να σταλάξει,
Πάνου απ' τα νέφη, στον Ιορδάνη
Του Γαλαξία και να φαντάξει
Στάλα χρυσή στο ύστερομάνι.

Παιδί του τέλειου και του άκέρειου
Του αιώνου επόθησε και στέριου
Φωτός τό άνέσπερο ιημέρι :

Πιο απ' τον άητό πελάγου αϊθέριου
Ταξιδευτής, στα ούράνια μέρη
Χρυσού άστεριού ίσως είναι ταίρι...

Σπέτσες. ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΕΡΓΙΑΛΙΤΗΣ

ΣΤΟΥΣ ΣΟΣΙΑΛΔΗΜΟΚΡΑΤΕΣ

Δέν κλείτανε δυό μήνες από τον καιρό που βεβαίωνα, πώς ο κ. Σκληρός έβιάσθηκε να βρει ριζοσπαστικά και προοδευτικά στοιχεία στον τόπο μας. Από τότε όμως από κοινωνικό μας ζήτημα εξέλιχθηκε και με την εξέλιξή του ή γνωριμία μας των ανθρώπων έγινε ανώτερη, ώστε μας επιτρέπει περήφανοί σήμερα ν' αποταθούμε σ' Έλληνες σοσιαλδημοκράτες.

Μπορεί τά μάτια μας να μην αντίκρυσαν ακόμα προλετάριους και πρώτες ύλες βιομηχανίας. Τους σοσιαλδημοκράτες όμως τους είδαμε όλοι στο «Νουμα», που από τις στήλες του κηρύζανε μ' έπιστημονική κ' επαναστατική φρασεολογία τό πρόγραμμα του νεοσύστατου κόμματος με τό παράξενο και ξενότροπο βαφτιστικό του όνομα.

Αν ή σοσιαλδημοκρατία δέν αριθμεί ακόμα στις τάξεις της οπαδούς περισσότερους από τά δάχτυλα του ενός χεριού, μας είναι αδιάφορο. Οί τρεις, τέσσερες είναι αρκετοί να ιδρύσουν τό κόμμα, αφού μας άπόδειξαν πόση πεποίθηση έχουνε στον έαυτό τους και πόση πίστη στις πεποιθήσεις τους.

Και λοιπόν, επειδή οί σοσιαλδημοκράτες είναι πραγματικά όντα και φωτισμένα μυαλά, σοβαρά μπορεί να τους πρωτοχαιρετήσει ένας δημοτικιστής, αφού κι αυτοί πρωτοφανερώθηκαν απλώνοντας τό χέρι μ' άδερφική εμπιστοσύνη στους δημοτικιστάς.

Υστερα όμως από τον άντιχαιρετισμό μας—που τον επιβάλλει και ή καλή άνατροφή—πρέπει άμέσως ν' ακολουθήσει ή σοβαρή άναγνώριση της φύσεως των άρχων ενός δημοτικιστή κ' ενός σοσιαλδημοκράτη, για να φανεί ή τεράστια διαφορά τους.

Μιά τέτλια δουλιά την καταπιανόμεστε μ' ευχαρίστησή μας, αφού προκληθήκαμε από φίλο μας πολύτιμο, σαν τον Πέτρο Βασιλικό, που παραξενεύθηκε με τό ό,τι δημοτικιστής άνθρωπος εγώ ξεστόμισα την άμφιβολία, αν εξέλιξη και πρόοδο είναι τό ίδιο πράγμα.

Για τόυτό θα προσπαθήσω να δικαιολογήσω τό γιατί μπορεί να είμαι δεκαεφτά χρόνια δημοτικιστής, χωρίς ή νόηση, ή και ή παρανόηση, της θεωρίας της εξέλιξεως να με καταντήσει στα δεκκοχτώ σοσιαλδημοκράτη. Κι' ακόμα τό γιατί θα εξακολουθήσω να είμαι δημοτικιστής, εν ώ συνάμα θα θεωρώ τον έαυτό μου ξενότατο από τον Έλληνικό σοσιαλδημοκρατισμό, που θέλει την άλλαγή (κάθε άλ-

λαγή) για την άλλαγή, μολονότι μας άποκάλυψε τό νέο—που δέν τό πιστεύουμε ακόμα—πώς ο Μαρξισμός που άνάθρεψε τους πρακτικούς σοσιαλιστάς τους έμαθε ν' άποδείχνουν, ότι εξέλιξη και πρόοδο είναι τό ίδιο πράγμα, μ' έναν τρόπο, που θα τον ονομάσουμε ταχυδαχτυλογραφικό, αφού δε μας λείπει έντελώς τίποτα λέγοντας—Πώς είναι τό ίδιο πράγμα, γιατί ή πάλη των τάξεων είναι τ' όργανο της εξέλιξεως που θα δηγήσει την κοινωνία στη μελλοντική μορφή της, που δέν πρέπει να ενδιαφερόμαστε για τό πια θα είναι, επειδή θα τή δώσει ή εξέλιξη. Περιέργη άπόδειξη! που μας έπ.τρέπει τό συμπέρασμα, ότι ή δουλιά των πολιτικοοικονομικών έπιστημών εΐτανε να συμβουλεύουν την άνταρσία κατά του καθεστώτος, από τον άχαλίνωτο πόθο της άλλαγής (κάθε άλλαγής), και την άδιαφορία για τό τί θα γίνει, αφού τά κατόπιν εν γούναθ κείνται της Κυρά—Εξέλιξης. Χανει μαλιστα την έπιστημονική βάση όπως, σαν κ' ελόγου μου, πιστεύει πώς από τ' όργανο, που βάζουμε στη δουλειά της εξέλιξεως, μπορούμε να προφητεύουμε αν ή εξέλιξη—ή μεταβολή—θα μας φέρει στην πρόοδο, ή στο χαμό.

Αύτά και άλλα τέτιχ μπορεί να τά διδάσκει ο Μαρξισμός. Ας δοῦμε όμως σαν τί να λείπει ή Έπιστήμη (με τό Ε), που περιλαμβάνει τις άλήθειες που διοικούν όλες τις έπιστήμες (με τό ε).— Όλοι βλέπετε, φίλε μου Βασιλικέ, την Έπιστήμη προσκαλούμε συντρόφισσα και βοηθό μας.

Η Έπιστήμη (με τό Ε) που μετριοφρονέστατα έπαψε να ζητεί την εξήγηση των φαινομένων, αλλά με τις θεωρίες και τους νόμους της εύκολάνει τή συνεννόηση των έπιστημόνων άναμεταξύ τους και δίνει τους κανόνες των σχέσεων και της άλληλουχίας των παρατηρουμένων από τον άνθρωπο φαινομένων, ή Έπιστήμη (με τό Ε) λοιπόν κατασκεύασε τον όρο εξέλιξη, για να δείξει άριστότατα και γενικότατα ότι όλα τά έδώ κάτω και τά εκεί άπάνω, όπως τά βλέπει ο άνθρωπος με τά πέντε αισθητήριά του, άλλάζουν μορφές, μεταβάλλονται στο χειρότερο, ή στο καλλίτερο, αδιάφορο. Με τή θεωρία της, άρα, ή Έπιστήμη δε μας μαθαίνει καμιά θετική γνώση, αλλά μας ζκαλεύει τό πιο ρητό του Ηρακλείτου **τά πάντα ρεΐ**, προσθέτοντας ότι ρέουν σύμφωνα με τους νόμους, που οί ειδίκες έπιστήμες (με τό ε) βάλθηκαν ιδιαίτερα να σπουδάσουν.

Παῦλος. Όσαν απ' όνειρο βαρύ ζυπνα, σαν σ' όνειρο γυρίζει στους στενούς τους δρόμους, γεμάτους πάλι από στρατό κι άντάρτες. Οί γαριβαλδικοί παραλεύουν πιο πολύ τό θέαμα με τις όλοπόρφυρες στολές τους. Κατάλυμα θέλουν κι αυτοί, θροφή γυρεύουν. Κλειστά τά μαγαζιά, λαμπρή μέρα σήμερα, ποιός άνοίγει; Καπνό ζητάει ο στρατός, κρασί οί άντάρτες. Σπάστε τις πόρτες, οί άδελφοί Ιταλοί βρηθάνε στη ρεμοῦλα.

Ένας λεβέντης, τσιγκέλι τό μουστάκι του, στέμμα στό φέσι, σταματά τον Παῦλο.

«Δε με γνωρίζεις; Είμ' ε Νύσο Τσιλιπούρδας, φίλος του σπιτιού σου. Μου πήραν άγχαρία τό κάρρο μου με τάλογο που δούλευα κι άς ήμουν έφεδρος. Τρέχα, να ζήσης, γλήγορα να μου τό βγάλης!»

«Τό λόχο μου έχασα, στό λοχαγό μου δός μου γράμμα. Είναι φίλος σου, τό ξέρω», τον σταμάτησε παρίκει ένας φαντάρος, Νακακλήτσας, απ' τον τόπο του κ' έκείνος.

«Νουνέ, δός μου ένα τάλλαρο και θα με σώσης» κ' ή βώχα του κρασιού επνιζε τον Παῦλο. Βαφτιστικός της μάνας του εΐταν αυτός, άντάρτης δέν έπήγε, λείπει κοντά στον Μπέλια κι άς τώδωσε ένα κατοστάρικο, κι άς τώταζε λαγούς με πετραχήλικ.

Όσο είναι ζωντανός, δέν προκυνά άλλη πόρτα απ' της νουνας του.

«Έξω απ' την πόλη βγαίνει ν' αναπνεύση ο Παῦλος. Έχόρτασε κ' έδώ φαγι τάσκέρι και ζαπλωμένο στα λιοστάσια ξεκουράζει: τάποκαμωμένα μέλιη. Άλλοι φειρίζονται, άλλοι κοιμούνται. Κάτω από έναν πλάτανο κύκλο έχουν κάμει μερικοί και κουβεντιάζουν.

«Εΐδατε Τουρκο πουθενά; Γιατί να ύποχωρούμε; Γιατί να δειάσουμε δίχως αίτια τον τόπο;»

«Κάτι θα τρέχη!»

«Είνος δάχτυλος!»

«Στά 78 δε μας έγίλασαν; Στά 86 δε μας άπόκλεισαν; Και τώρα μας γυρίζουν πίσω».

Να γελάση ή να θυμώση ο Παῦλος; Γιατί κι αυτός να μην πιστέψη τάχχ προδοσία; Φεύγοντας χθές, «τί φεύγουμε» μη δε ρωτούσε;

Κάποιος χτυπά άξαφνα τον ώμο του και τον ζυπνά απ' τους λογισμούς του.

«Πιο κερδεμένος δέν έβγῆκα γώ, που γλύτωσα τους κόπους; και σεις τί βγάλατε απ' την έκστρατεία!»

«Έφεδρος με πολιτικά εΐταν αυτός που του μιλούσε. Κάποιου σταφιδέμπορου γιός, άποσπασμένος

σε γραφείο από την πρώτη μέρα που παρουσιάσθη. Όταν άρχισε ο πόλεμος, τον έδωσαν ως συνοδό σε δυό άγγλους δημοσιογράφους.

«Τί γλέντι που τό κάμαμα μ' αυτούς, δέν ζέρεις! έπέκλεισε τή διήγησή του ο φίλος του και φεύγει.

Μιά σάλπιγγα χτυπά, ο κύκλος κάτω από τον πλάτανο σκορπίζεται. ο Παῦλος μένει μόνος με τους λογισμούς του.

Μαγεία είν' ο Απρίλης έξω εκεί. Μοσχοβολούν οί λεμονιές, λευκή πλημμύρα τά λιοστάσια, μεθάει ο δλογάλανος άέρας. Σε ποθους λίνετα ή καρδιά, μακριά πετάει ο θλιμμένος νους του νέου, σ' ώρες χαμένες ίσως πια για παντα: δειλή δειλή σαλεύει μέσα ή σκέψη: τί ήθελες να γυρίσης, Παῦλε!

Εάφνω τό μάτι πέφτει πέρα στα βουνά: Ισκιοβαθιοί, γαλαζιοί απλώνονται στα δασωμένα πλάγια, άστράφτουν οί καρφές στοῦ δειλινοῦ τον ήλιο. Κάπου κει εΐστε, κακοτραχαλοί του Σουλιού βράχοι. Λάκκα, τό σύνορό σου πάτησε προχτές ο έγγονος του άρματωλού σου. Τό ψευτισμένο τόνειρο με τρίδιπλο καημό άνανιώνει.

Μιά σάλπιγγα σημαίνει πάλι συναξη: με βήμα άπρόθυμο σέρνονται γύρω του οί άργοπορημένοι. Ο άντάρτης άλαφιάζεται, τους συντρόφους του θυμάται.